

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATE DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DOMENIUL RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI STUDII EUROPENE

TEZĂ DE DOCTORAT

**POLITICA DE SECURITATE A UNIUNII EUROPENE ȘI
DINAMICA PIEȚEI GLOBALE DE ARMAMENT**

– REZUMAT –

Conducător științific:

prof. univ. dr. **Vasile PUȘCAȘ**

Candidat:

PUCEA Luciana-Flavia

Cluj-Napoca

2012

CUPRINS

Cuprins.....	i
Lista figurilor.....	iv
Lista tabelelor.....	iv
Lista acronimelor și abrevierilor.....	v
INTRODUCERE.....	1
I. ELEMENTELE SPECIFICE ALE PIETEI DE ARMAMENT.....	11
Cap.1. Baza industrială și tehnologică de apărare.....	13
1.1. Modalități de analiză și definire a industriei de armament.....	13
1.2. Specificitatea sectorului militar.....	17
Cap. 2. Rolul și influența statului.....	26
2.1. Presiunea pieței și rolul statului. Logica protecționistă.....	26
2.2. Statul în poziția de proprietar.....	32
2.3. Statul în poziția de cumpărător.....	35
II. DINAMICA ȘI EVOLUȚIA PIETEI DE APĂRARE.....	41
Cap. 3. Transformări de la nivelul mediului de securitate.....	44
3.1. Noua fizionomie a conflictului.....	44
3.2. Revoluționarea doctrinei militare. Războiul bazat pe rețea.....	50
3.3. Reformarea procesului de achiziți.....	60
Cap. 4. Transformări de la nivelul industriei de apărare.....	67
4.1. Consolidarea.....	68
4.2. Globalizarea.....	79
III. PIAȚA DE APĂRARE TRANSATLANTICĂ.....	91
Cap. 5. Dependente și interdependențe pe piața de apărare transatlantică.....	94
5.1. Balanța comercială a Statelor Unite cu Europa.....	94
5.2. Achizițiile și investițiile europene pe piața americană.....	101
Cap. 6. Bariere de acces la piața de apărare americană.....	106
6.1. Politicile industriale și sistemul de achiziții. Rolul competiției.....	106
6.2. Favorizarea produsului autohton.....	117
6.3. Investițiile străine.....	123

Cap. 7. Modele și strategii industriale europene.....	131
7.1. Modelul BAE Systems.....	131
7.2. Modelul KC-30	134
7.3. Modelul TRS.....	136
7.4. Impactul modelelor de cooperare transatlantică asupra EDTIB.....	139
IV. ALIANȚA NORD-ATLANTICĂ ȘI ÎNCEPUTURILE COOPERĂRII EUROPENE ÎN DOMENIUL ARMAMENTULUI.....	141
Cap. 8. Reconstrucția sectorului european de armament. Contribuția americană.....	144
8.1. De la autonomie la interdependență. MDAP și stimularea producției europene de armament.....	148
8.2. Între cooperare și competiție. McNamara și redefinirea programului de asistență militară.....	156
8.3. De la competiție la cooperare. Kissinger și „Anul Europei”.....	164
8.4. Înspre o identitate europeană de apărare. Reagan și „fortăreața europeană”.....	172
Cap. 9. Tipologia, beneficiile și limitele cooperării.....	181
9.1. Producția sub licență și coproducția.....	183
9.2. Colaborare la nivel de dezvoltare și producție/ Codezvoltare.....	187
9.3. Soluții alternative de cooperare: comerțul reciproc și „familia de arme”.....	192
9.4. Beneficiile și limitele cooperării.....	194
Cap. 10. Începuturile cooperării europene în domeniul armamentului.....	204
10.1. Cooperarea europeană – între interesele strategice și interesele economice.....	204
10.2. Extinderea cooperării europene: Eurogrupul și IEPG.....	212
10.3. Sectorul de armament și celelalte instituții europene - UEO, CPE și CEE.....	217
V. UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI PROIECTUL UNEI PIETE COMUNE DE APĂRARE.....	229
Cap. 11. Dinamica și evoluția pieței de apărare europene.....	230
11.1. Contextul economic.....	231
11.2. Centralizarea cererii la nivel european.....	234
11.3. Restructurarea sectorului european de armament.....	239
Cap.12. Inițiative de promovare și gestionare a colaborării intra-europene.....	246
12.1. LoI – Coordonarea la nivelul procesului de achiziții.....	246
12.2. WEAG – Grupul pentru armamente al Europei Occidentale.....	249
12.3. OCCAR – Organizația comună de cooperare în materie de armament.....	252
12.4. EDA – O agenție europeană de armament.....	255

Cap. 13. Noile directive privind piața de apărare europeană.....	265
13.1. Inițiative premergătoare.....	265
13.2. Directiva privind transferurile intra-comunitare.....	272
13.3. Directiva privind achizițiile.....	247
13.4. Implicațiile și efectele noilor directive.....	275
13.5. Între protejarea EDTIB și dezvoltarea unei “fortărețe europene”.....	278
Cap. 14. Capabilitățile europene de apărare.....	284
14.1. Capabilitățile de apărare ale Uniunii Europene.....	287
14.2. Inițiative de cooperare regională. Conceptul de <i>pooling and sharing</i>	290
14.3. NATO și autonomia operațională a Uniunii Europene.....	297
14.4. Cooperarea UE-NATO la nivelul dezvoltării capabilităților militare.....	304
CONCLUZII.....	312
BIBLIOGRAFIE.....	332

REZUMAT

Cuvinte cheie: piața de armament, baza industrială și tehnologică de apărare, PCSA, NATO, cooperarea europeană în domeniul armamentului, agenția europeană de armament, capacități militare, politica de achiziții publice în domeniul apărării.

Teza de față – „Politica de securitate a Uniunii Europene și dinamica pieței globale de armament” – se încadrează într-o problematică de maximă actualitate și relevanță, abordând interdisciplinar două subiecte importante din domeniul relațiilor internaționale și studiilor europene: politica de securitate a Uniunii Europene și piața europeană de armament.

În ultimii ani, Uniunea Europeană (UE) și-a exprimat tot mai des ambiția de a juca un rol central pe scena internațională. Pe fondul afirmării unui nivel crescut de ambiție și a stagnării bugetelor rezervate apărării, discrepanța dintre ambițiile Uniunii și capacitatea acesteia de a le îndeplini devine însă critică. Reducerea bugetelor destinate sectorului de apărare din ultimii 20 de ani, combinate cu creșterea costurilor și complexității echipamentelor militare, au exercitat o presiune puternică asupra industriei europene de apărare. Fragmentarea pieței europene de apărare s-a dovedit a fi nu doar costisitoare, ci un adevărat impediment în teatrele de operațiuni.

Deși instituțiile Uniunii Europene au încercat de nenumărate ori în trecut să își extindă domeniul de competență asupra acestei zone, rolul jucat de acestea a rămas minimal, produsele de apărare fiind în continuare excluse de la regulile pieței unice. Integrarea formală la acest nivel rămâne astfel problematică. De fapt, așa cum sublinia de Vestel, “europenizarea piețelor și industriilor de apărare se numără printre cele mai complexe subiecte ale integrării europene. Prin piețele și industriile de apărare, sunt puse în discuție probleme controversate, precum integrarea politică și în particular integrarea instrumentelor suveranității”¹.

Cu toate acestea, proiectul unei piețe europene comune de armament nu mai reprezintă un cuvânt tabu la Bruxelles, ci o condiție esențială pentru creșterea coerenței și eficienței acțiunilor din domeniul Politicii comune de securitate și apărare (PCSA). Există în prezent un tot mai mare consens cu privire la necesitatea unui efort comun de apărare, a identificării modalităților de îmbunătățire a cooperării la nivelul achizițiilor pentru apărare, de concertare a eforturilor de cercetare și de punere în comun a resurselor la nivelul industriei de apărare. Continuarea unei

¹ Pierre de Vestel, “The Future of Armaments Cooperation in NATO and the WEU”, in *Foreign and Security Policy in the European Union*, edited by K. Eliassen, Sage, London, 1998, p. 197.

abordări preponderant naționale este percepută ca fiind ineficientă din punct de vedere financiar și de nesușținut din punct de vedere operațional. A devenit tot mai vizibilă necesitatea unui cadru comun de reglementare, în măsura în care statele membre ale UE au ajuns la un consens cu privire la nevoia de a crea, a dezvolta și a susține o bază tehnologică și industrială europeană de apărare puternică și competitivă.

Pornind de la dezbaterile actuale duse în jurul transformărilor de la nivelul pieței de apărare europene, studiul de față își propune să identifice și să explice dinamicile care au indus aceste transformări, precum și să evalueze impactul acestora asupra evoluțiilor viitoare ale sectorului de apărare european. Totodată, studiul își propune să identifice provocările cu care se confruntă proiectul unei piețe europene de apărare și potențialii factori susceptibili să îngreuneze procesul de implementare a unui cadru comun de reglementare. În acest sens, demersul de cercetare va căuta să determine în ce măsură dinamicile actuale de la nivelul pieței de apărare au suficientă forță pentru a surmonta aceste impedimente, pentru a contracara tendințele specifice de închidere și control care caracterizează în mod tradițional piața de apărare, precum și reticența statelor de a renunța la anumite prerogative naționale, în favoarea unei mai mari interdependențe la nivelul sectorului de apărare.

În mare măsură, principalele impedimente în fața creării unei piețe comune de apărare au fost și principalele impedimente responsabile de eșecul numeroaselor tentative de integrare la nivelul sectorului de securitate și apărare. Pornind de la această observație, vom căuta să determinăm impactul eforturilor europene de cooperare la nivelul armamentului asupra politicii europene de securitate și apărare, cu alte cuvinte relația dintre dimensiunea politico-strategică a apărării și dimensiunea sa economică/ industrială.

Abordarea *politicii europene de securitate* din perspectiva *dinamicii pieței de armament* presupune un travaliu de cercetare pe cât de complex, pe atât de provocator în măsura în care aduce împreună două concepte importante nu doar din perspectivă empirică, ci și teoretică, a căror operaționalizare la nivel analitic presupune un instrumentar conceptual și teoretic variat și interdisciplinar.

Demersul de cercetare pune în centrul analizei *dinamica pieței de armament*, o temă care, la fel ca majoritatea temelor ce țin de aspectul militar al securității, a intrat într-un con de umbră datorită mutațiilor care au avut loc la nivelul relațiilor internaționale, modalitatea de autodefinire a noilor școli și teorii fiind tocmai prin raportare la și contestare a *mainstream*-ului, în acest caz

teoria neo/realistă. În contextul dezbaterilor metateoretice și a luptelor interparadigmatice, problema pieței sau industriei de armament capătă astfel mai degrabă aerul desuet al unei epoci apuse. Aceasta face ca, în timp ce la nivel factual industria și piața de armament au continuat să joace un rol important în cadrul relațiilor internaționale, acest rol a rămas neadresat de către teoreticienii Relațiilor Internaționale, analiza pieței și industriei de armament fiind lăsată pe seama unor alte discipline, precum științele economice și științele militare. Totodată, caracterul mai degrabă pragmatic și tehnic al industriei de apărare în contextul actual face ca tema să-și piardă relevanța pentru publicul larg și chiar pentru cel academic.

Alegerea temei de cercetare se datorează în mare parte și acestei constatări, a faptului că industria și piața de armament este un domeniu insuficient explorat, fiind abordat mai mult de analiștii militari sau economici și mai puțin de analiștii politici ai fenomenelor internaționale. Caracterul dual al pieței de armament, prinsă între calculul strategic și calculul de rentabilitate face însă necesară cautarea unui echilibru între analiza economică a pieței și analiza considerentelor de natură strategică și politică. Aceasta face ca, din punct de vedere metodologic, analiza instituțională sau teorii ale Relațiilor Internaționale să reprezinte de asemenea importante cadre explicative și conceptuale. În acest sens, o abordare din perspectiva *dinamicii pieței de apărare* ne ferește de pericolul unei analize statice și reduționiste, în măsura în care permite analiza celor două niveluri ale pieței de apărare (nivelul cererii – statul, forțele militare, perspectiva politico-strategică și nivelul ofertei – industria de armament, perspectiva economică) prin prisma interacțiunii reciproce, interacțiune ce survine atât ca răspuns la acțiunile celuilalt, cât și ca răspuns la presiunile structurale de la nivelul sistemelor corespunzătoare: mediul economic și mediul de securitate.

În concluzie, prin această abordare lucrarea își propune să corecteze o parte din limitările studiului actual al pieței de armament, sugerând totodată o perspectivă nouă de raportare la securitatea europeană și procesul de integrare europeană, precum și concluzii de actualitate asupra unor fenomene aflate în plină desfășurare la nivel european. O astfel de cercetare este cu atât mai necesară cu cât la nivel național sunt depuse eforturi pentru restructurarea și modernizarea forțelor militare, precum și pentru reformarea sistemului de achiziții în vederea adaptării la noile orientări și exigențe de la nivel european și transatlantic. În acest sens, cercetarea are o importantă **valoare practică**, în măsura în care sintetizează principalele reglementări existente în momentul de față cu privire la procesul achizițiilor publice, atât la

nivelul pieței europene, cât și la nivelul pieței americane, urmărind totodată dinamica din spatele acestora, motivațiile politice, economice sau de securitate, precum și implicațiile acestora.

Teza de doctorat prezintă totodată o **valoare teoretică**, concluziile și recomandările științifice cuprinse în ea, putând fi utilizate în cercetări suplimentare. Construirea unui model conceptual flexibil, bazat pe dinamicile generale ale pieței de apărare, permite extinderea acestuia, pentru a include nu număr mai mare de variabile, precum rolul statelor emergente din poziția de potențial competitor pe piața de apărare sau, dimpotrivă, concentrarea acestuia asupra unui sector retrâns, precum relațiile dintre anumite state la nivelul pieței de apărare.

Procesul de elaborare a tezei a impus un demers științific complex, ce acoperă o arie tematică multidisciplinară înglobând concepte și terminologii din aria științelor economice, politice și militare, fiind totodată susținut de o **documentare** vastă și variată, bazată în principal pe documente oficiale – acorduri, convenții, acte legislative, dar și pe lucrări generale și speciale, semnate de teoreticieni ai Relațiilor Internaționale, analiști politici și militari, precum Keith Hartley, Barry Buzan, Edward Kolodziej, Sven Biscop sau Jolyon Howorth. Obiectivitatea și spiritul critic sunt principiile pe care le-am respectat cu precădere în analiza informațiilor pe care le-am selectat din diversele categorii de surse. Metoda analizei și sintezei, a analizei comparate ne-au permis să elucidăm o serie de aspecte care sunt prezentate în mod diferit de către diverși autori și să evităm tentațiile politizării.

Această documentare a fost întregită de declarații de presă, interviuri sau dezbateri, precum conferințele organizate de Atlantic Council sau SAIS, reviste, site-uri și baze de date, precum *Janes Defence*, *Defence News* etc. Totodată, au fost folosite rapoarte realizate pentru Comisia Europeană sau Departamentul American de Apărare, precum și un număr mare de articole și studii de specialitate publicate de institute universitare și centre de analiză prestigioase, precum RAND, GRIP, ISS, SIPRI.

Deși un sector sensibil din perspectiva accesului la date și informații, precum date referitoare la bugetele de apărare, transferul de arme sau practica de atribuire a contractelor de achiziții, nu am întâmpinat dificultăți în accesarea datelor necesare studiului. Cu toate acestea, accesibilitatea limitată a datelor se traduce mai degrabă prin caracterul controversat al estimărilor, precum și prin modul și calitatea de operaționalizare și interpretare a acestora. Estimările legate de industria militară sunt foarte sensibile la modul de definire și metodologiile folosite pentru estimare, motiv pentru care am preferat să aducem completări indicatorilor

cantitativi, analizând factorii responsabili pentru aceste cifre: evoluții la nivelul strategiilor de achiziții, evoluții la nivelul strategiei firmelor, interese politice etc. Totodată, am căutat să apelăm pe cât posibil la baze de date care folosesc o metodologie clară, bine specificată și unitară. Aceasta se datorează scopului general al cercetării, acela de a atinge un cât mai mare grad de transparență și replicabilitate, pentru ca modelul analitic și rezultatele cercetării să poată fi supuse verificării și mai ales să poată reprezenta un instrument util sau un punct de plecare pentru alte cercetări în domeniu.

În ceea ce privește **structura tezei de doctorat**, aceasta este alcătuită din cinci părți, organizate într-o fluentă logică, pentru tratarea progresivă și argumentată a problemelor care decurg din obiectivele stabilite, urmând o triplă perspectivă: teoretică, factual-empirică și normativă. Această organizare permite tratarea pieței europene în contextul unui mediu organic de evoluție care ilustrează mecanismele de modelare reciprocă dintre cerere și ofertă, sub impactul transformărilor structurale. Vom căuta să surprindem relația dialectică dintre cele două paliere ale pieței – cererea/statul (nivelul politico-instituțional) și oferta/ industria (baza tehnologică și industrială de apărare/ DTIB). Analiza va fi una dinamică, bazată pe principiul structurației, urmărind evoluția celor două paliere în interacțiunea lor reciprocă, în contextul mai larg al constrângerilor de la nivel structural.

Prima parte a lucrării – „Elementele specifice ale pieței de armament” – fixează cadrul teoretic și conceptual. Accentul este pus asupra caracterului particular al pieței de apărare, subliniindu-se tendința tradițională, dominantă la nivelul acestei piețe – tendința protecționistă. Totodată, sunt explicate motivațiile care stau în spatele ei – securitate națională, autonomie operațională și, nu în ultimul rând, considerații legate de bunăstarea socială și menținerea avantajelor competitive la nivel tehnologic. Sunt prezentate apoi implicațiile acestor tendințe prin: natura competiției, practicile de compensație, diferitele strategii industriale. Totodată este analizat rolul pe care îl joacă statul la nivelul pieței, din poziția sa de reglementator, proprietar, acționar, finanțator al activităților de cercetare și client, aducându-se diferite exemple de la nivelul statelor europene. Urmărindu-se evoluția relației dintre stat și industria de apărare, este chestionat de asemenea gradul și modalitatea în care statul își menține controlul asupra acestui sector strategic, în contextul privatizării și restructurării industriei de armament.

Următoarele două părți – „Dinamica și evoluția pieței de apărare” și „Piața de apărare transatlantică” – se concentrează asupra evoluției sectorului european de armament, analizat în

contextul mai larg al dinamicii pieței de apărare indusă de transformările structurale survenite în perioada care urmează Războiului Rece, respectiv în contextul mai restrâns al pieței de apărare transatlantice.

Înțelegerea configurației actuale a bazei industriale și tehnologice de apărare europene presupune înțelegerea modului în care aceasta a evoluat. Pentru aceasta am apelat la modelul PEST de analiză a macromediului în care acționează industria de apărare, urmărind identificarea factorilor de influență majoră și a vectorilor de schimbare care influențează evoluția DTIB². În acest context, industria de armament va fi analizată cu precădere din perspectiva factorilor de la nivelul *mediului economic* (accesul la capital și cunoaștere, globalizarea, nivelul competiției în industrie, barierele de intrare și ieșire de pe piață, strategiile furnizorilor majori), *politic* (practicile de achiziții, politica industrială și comercială a statului, gradul de implicare directă a statului la nivelul procesului decizional din cadrul firmelor de armament, modele de finanțare sau subvenționare a activităților de cercetare și dezvoltare tehnologică) și *tehnologic* (impactul revoluției informaționale, costurile noilor tehnologii, reconceptualizarea procesului de inovare, răspândirea tehnologiilor civile și cu dublă utilizare) în care acționează firmele de armament și care determină strategiile acestora. Ne-am concentrat cu precădere asupra comportamentului firmelor europene de apărare, în particular asupra procesului de consolidare și restructurare, precum și asupra strategiilor de extindere a piețelor de desfacere și de sporire a avantajelor competitive. Acestea sunt abordate din perspectiva impactului lor asupra reconfigurării relației industrie-stat, precum și din perspectiva impactului asupra bazei industriale și tehnologice de la nivel european.

Ultimele două părți ale lucrării – „Alianța Nord-Atlantică și începuturile cooperării europene în domeniul armamentului” și „Uniunea Europeană și proiectul unei piețe comune de apărare” – vizează nivelul cererii de pe piață. Evoluțiile de la nivelul cererii sunt determinate de *politica externă* (cerințele militare, necesarul de capacități, nivelul de ambiție, angajamentele politice din cadrul organizațiilor internaționale sau a acordurilor bilaterale) și *politica internă* (politica bugetară a statului, crearea și menținerea locurilor de muncă, suportul public față de strategiile de politică externă sau modul de cheltuire a banilor publici) a statelor. Ceea ce ne interesează la acest nivel sunt nu atât politicile individuale ale statele europene, cât modalitățile

² Factorii de influență majoră sunt clasificați pe baza naturii influenței exercitate în următoarele categorii: factori ce formează mediul politico-legal (P); factori ce formează mediul economic (E); factori ce formează mediul socio-cultural (S); factori ce formează mediul tehnologic (T).

de aliniere a acestor politici în cadrul procesului de cooperare. Cooperarea europeană în domeniul armamentului reprezintă un element central al demersului de cercetare. Aceasta este analizată în contextul mai larg al relațiilor economice, politice și strategice dintre statele europene și SUA, respectiv din perspectiva eforturilor europene de integrare economică și politică la nivel european. Am căutat să identificăm motivațiile și obiectivele din spatele eforturilor de cooperare, să analizăm formulele de cooperare și cadrele instituționale create în acest scop, precum și să determinăm în ce măsură acestea pot conduce la o armonizare durabilă a politicilor individuale sau chiar la o politică europeană comună în domeniul armamentului.

Pe parcursul acestor analize, am avut în vedere atât dimensiunea europeană – eforturile de integrare economică și politică de la nivel european și impactul acestora asupra sectorului european de armament, cât și dimensiunea transatlantică – relațiile politice, economice și strategice dintre statele UE și SUA și impactul acestora asupra cooperării europene în domeniul armamentului.

Dimensiunea transatlantică este deosebit de importantă, aceasta fiind adesea ignorată de analize care abordează tematica industriei și pieței europene de armament din perspectiva teoriilor inegrării europene. Cooperarea și competiția dintre firmele europene și firmele americane de armament reprezintă factorul principal care a condus la configurația actuală a EDTIB, iar revoluțiile tehnologice de la nivel american au determinat caracteristicile actuale ale industriei de armament. Încă din perioada anilor '80, SUA s-a aflat în avangarda tehnologică, doctrinară și strategică a politicii militare, războiului și luptei armate, marile firme europene de armament urmând în mare măsură direcția de dezvoltare inițiată pe teritoriul american. De asemenea, SUA deține una dintre cele mai mari piețe de apărare de la nivel global, ceea ce o face să fie de importanță strategică pentru firmele europene, atât din perspectivă financiară, cât și tehnologică. De cealaltă parte, relațiile dintre SUA și statele europene de la nivel NATO, angajamentul american față de asigurarea securității continentului european și contribuția americană la reconstrucția industriei europene de armament vor avea un rol determinant în evoluția sectorului european de apărare. SUA va juca un rol central în promovarea colaborării dintre statele europene occidentale în domeniul armamentului, mai întâi din postura de principal partener în cadrul eforturilor de regenerare a capacităților de apărare europene și, mai târziu, din postura de principal competitor al industriei de armament europene, atât la nivelul pieței transatlantice, cât și la nivelul piețelor terțe. De altfel, primele programe europene de colaborare

în domeniul armamentului apar la nivelul structurilor instituționale create în cadrul NATO, având drept obiectiv creșterea interoperabilității de la nivelul trupelor aliate. Dincolo de acest obiectiv comun, cooperarea europeană în domeniul dezvoltării și producției de armament este percepută de marile state europene ca o alternativă la dependența față de furnizorii americani și o modalitate de contrabalansare a posturii dominate a SUA la nivelul Alianței. Analiza evoluției cooperării europene în contextul mai larg al cooperării transatlantice, ne permite să înțelegem impactul pe care relațiile transatlantice le-au avut și continuă să le aibă asupra politicii europene în domeniul armamentului, precum și asupra eforturile europene de integrare la nivelul politicii de securitate și apărare.

În ceea ce privește dimensiunea europeană, am urmărit cele două direcții de evoluție a cooperării europene în domeniul armamentului – interguvernamentală și supranațională. În principal, am încercat să determinăm care sunt limitările modelului interguvernamental și în ce măsură acesta ar putea fi suplimentat de instrumente de la nivel comunitar. Am analizat îndeosebi rolul pe care Comisia Europeană l-a jucat în promovarea cooperării și integrării europene la acest nivel. În acest sens, ne-am concentrat asupra eforturilor de extindere a ariei sale de competență asupra sectorului de armament, eforturi începute încă din anii '70, în contextul proiectului de finalizare a pieței unice și continuate de-a lungul anilor '90, eforturi care vor culmina odată cu actualul pachet legislativ privind achizițiile publice și transferul intra-comunitar. Totodată, ne-am concentrat asupra cadrelor europene de cooperare în domeniul armamentului, în evoluția lor de la formule de cooperare ad-hoc, la organizații de sine stătătoare, asociate efortului mai larg de integrare economică, politică și de securitate de la nivel european.

În cele din urmă, ultimul capitol al tezei aduce în discuție principalele concluzii ale cercetării, conținând totodată sugestii privitoare la posibile direcții de cercetare viitoare. De asemenea sunt aduse câteva recomandări în ceea ce privește măsurile care ar putea fi luate pe termen mediu și scurt la nivel european în vederea asigurării unei baze europene de apărare competitive și puternice.

Analiza întreprinsă oferă o imagine de ansamblu asupra sectorului de apărare european, asupra dinamicilor pieței europene de armament, precum și a evoluției eforturile europene de cooperare și integrare de la acest nivel. Deși acest fapt este rareori evidențiat la nivelul analizelor actuale, eforturile statelor europene de promovare a cooperării în domeniul armamentului și de armonizare a reglementărilor naționale, în vederea centralizării cererii și eliminării fragmentării

de la nivelul pieței europene de apărare nu reprezintă un fenomen recent. Progresele înregistrate în ultimii ani, precum crearea unei agenții europene de armament sau pachetul legislativ pentru apărare, sunt produsul unui proces incremental, început în urmă cu peste patru decenii. Prin urmare, transformările de la acest nivel nu sunt revoluționare și, dat fiind actualul context politic, economic și strategic, este puțin probabil ca astfel de transformări să survină în viitorul apropiat. Cu toate acestea, considerăm că anumite progrese pot fi realizate pe termen scurt și mediu.

Sub dubla presiune a bugetelor tot mai limitate și a competitivității tot mai scăzute a companiilor europene, guvernele europene s-au văzut nevoite să dezvolte o abordare mai ambițioasă și mai sistematică a cooperării în domeniul armamentului. De-a lungul anilor '90 au existat o multitudine de inițiative multinaționale. Majoritatea s-au dezvoltat în afara UE, însă și UE a câștigat câteva competențe în zone care erau cel puțin indirect înrudite sectorului de armament (produse cu dublă utilizare, cercetare civilă în domeniul tehnologiilor de avangardă, politica de concurență și politica comercială). Unele dintre aceste inițiative sunt inovative și promițătoare, dar rezultatele lor nu au fost satisfăcătoare. Fragmentarea pieței și duplicarea persistă, iar cadrul instituțional rămâne un ansamblu eterogen – în unele zone competențele se suprapun, în timp ce anumite competențe nu sunt deloc acoperite de actualele structuri instituționale, diferitele inițiative nu au fost coordonate și nu există o strategie comprehensivă, în măsura în care nu există o politică de armament coerentă. Apare astfel necesară o reformare a politicilor la nivelul cercetării, achizițiilor, politicii industriale. În mod ideal, politicile în toate cele trei zone ar trebui modelate pe baza unei definiții comune a intereselor industriale strategice. Deciziile legate de achiziții, investiții în cercetare și piață pot fi consistente doar dacă există o înțelegere comună a importanței strategice a diferitelor capacități militare, tehnologice și industriale.

În fapt, de la instituirea PESA/ PCSA, există un consens legat de faptul că cel puțin anumite elemente ale politicii de armament ar trebui aduse în cadrul UE. Cu toate acestea, la nivel politic numeroase piedici persistă. Marile state producătoare continuă să aibă strategii industriale și practici de achiziții divergente. Securitatea aprovizionării, implicarea Comisiei Europene și relațiile cu parteneri externi, în particular cu SUA, rămân subiecte de controversă. În același timp, statele neproducătoare nu recunosc în mod necesar importanța unei politici comune în domeniul armamentului. Mai mult, diversitatea intereselor într-o uniune de 27 de state pune sub semnul întrebării însăși viabilitatea PESC și PCSA, implicit subminează perspectivele unei

politici de armament la nivel UE. De asemenea, inerția, dacă nu chiar rezistența birocratică, ar putea reprezenta o piedică în fața unei politici comune la acest nivel.

În tot acest timp însă, baza industrială și tehnologică de apărare de la nivel european continuă să se degradeze. Confruntate cu inerția politică și progresele lente înregistrate în direcția centralizării cererii la nivel european, companiile europene din sectorul de apărare se concentrează tot mai mult asupra piețelor de export, dezvoltând în paralel propriile strategii de consolidare sau extindere a prezenței lor pe piețele globale. În ultimii ani, valoarea adăugată creată în activitățile desfășurate în străinătate a crescut în ritmuri mult mai alerte decât cea obținută pe piața internă. Se remarcă o tendință de concentrare a afacerilor în sectoarele care prezintă cele mai mari avantaje competitive și spre piețele cu un potențial înalt de creștere a cererii. În plus, restrângerea bugetului alocat apărării stimulează restructurarea sectorului de armament, prin diversificarea sau specializarea portofoliului marilor companii. Restructurarea se produce însă de manieră necoordonată, determinată de specificul cererii de pe piețele de export. Nu există o viziune strategică comună, nici între guverne, nici între partenerii industriali, ceea ce se traduce printr-un impact negativ asupra EDTIB.

Incapabile să surmonteze divergențele de la acest nivel și să finalizeze proiectul unei piețe comune de apărare, statele europene recurg la practici protecționiste de sprijinire a sectorului de armament și la politici industriale de promovare a exportului. O astfel de politică nu este însă sustenabilă pe termen lung. Procesul de restructurare a crescut fără îndoială competitivitatea firmelor europene pe piețele globale, acestea fiind avantajate de asemenea de activitățile de la nivelul sectoarelor civile, însă, în lipsa investițiilor industria nu-și va putea asigura menținerea și reînnoirea capacităților de producție și de dezvoltare. Firmele europene înregistrează rezultate economice bune, însă performanțele acestora se bazează, în mare parte, pe investiții făcute în urmă cu 20-25 de ani. În prezent, nu există noi programe majore care urmează să fie inițiate în Europa și acest lucru va afecta, fără îndoială, succesul exporturilor viitoare, iar reducerea sau stagnarea investițiilor europene în domeniul achizițiilor, în special R&D, va avea consecințe ireversibile în viitorul apropiat. Mai mult, la nivelul pieței globale se anunță noi presiuni concurențiale din partea economiilor emergente. Marile state importatoare, precum China sau India, se orientează tot mai mult spre stimularea producției autohtone. Pe măsură ce cererea de pe piața globală continuă să scadă, se anunță o creștere a competiției dintre principalii furnizori, care se anunță cu atât mai acerbă cu cât scăderea cererii de pe piețele autohtone, ca

urmare a măsurilor de austeritate, va crește dependența de export a unor firme, îndeosebi a celor americane, care erau până acum aproape în totalitate susținute de comenzile domestice. Creșterea agresivității marilor companii americane pe piața globală face cu atât mai urgentă adoptarea măsurilor de creștere a competitivității firmelor autohtone de către marile state exportatoare.

Deși statele continuă să mențină un oarecare control asupra companiilor de armament, lipsa unei coordonări și a unei politici industriale comune la nivel european face ca strategiile adoptate de acestea să aibă un efect negativ asupra EDTIB, care în schimb se răsfrânge asupra aspirațiilor politice ale UE. În măsura în care o creștere a cheltuielilor R&D nu este fezabilă în contextul economic actual, se impune o folosire mai eficientă a resurselor la nivel european, o armonizare a reglementărilor naționale și o mai bună coordonare a proceselor naționale de planificare a necesarului de capacități.

Stabilirea unui cadru coerent și implementarea unei politici comune pentru armament va fi o provocare enormă pentru statele europene care, pe de o parte, recunosc necesitatea atingerii unei mai mari eficiențe din perspectiva costurilor, dar, pe de altă parte, sunt reticente să renunțe la prerogativele naționale. Dintr-o perspectivă strict economică, soluția cea mai eficientă ar fi comunitarizarea armamentelor, i.e. crearea unei piețe unice de armament și înlocuirea agențiilor naționale de cercetare și achiziții cu organizații supranaționale. Întrucât aceasta alternativă este inacceptabilă din punct de vedere politic pentru statele membre ale UE, singura modalitate de a înregistra progrese la acest nivel este îmbunătățirea metodei interguvernamentale și folosirea instrumentelor comunitare acolo unde este posibil. Cadrul instituțional al UE oferă posibilitatea folosirii celor două tipuri de instrumente, combinând astfel crearea unei piețe comune cu stabilirea unui sistem de achiziții comun. Odată cu EDA și noul pachet legislativ s-au făcut primii pași în această direcție.

Prin urmare, la nivel instituțional, se remarcă o evoluție incrementală, susținută în direcția unei mai bune cooperări europene în domeniul armamentului, care în timp ar putea conduce la o politică industrială comună, chiar o apărare comună. De asemenea, dinamicile actuale de la nivelul pieței globale de armament susțin o astfel de evoluție. Fără îndoială o piață de apărare va fi diferită de piața unică, statul va continua să-și păstreze prerogativele, însă ceea ce poate fi obținut pe termen mediu este cel puțin o mai mare armonizare a reglementărilor naționale din domeniul armamentului și o diminuare a fragmentării actuale de la nivel pieței europene de apărare.